

ционно-техническая система, охватившая сегодня общество. Но она оказалась бессильной преодолеть ту форму практики, которая была задана научной революцией XVII века – подчинять природу для удовлетворения потребностей общества за счет создания и разрастания искусственной техногенной среды.

Сегодня процесс глобализации, который выражает формирование планетарного человечества, внутренне тормозится и искажается несоответствующей его задачам потребительской практикой, которая не в состоянии контролировать и направлять разрастание искусственной технически выраженной среды. Эта организация практики не создает условия для интеграции социальных субъектов и формирование их установок на развитие социальной и природной среды, так как конечным результатом этой деятельности является потребление все новых артефактов товарного мира. Деятельность такого рода – всего лишь конечный этап той технологической цепочки, которая сохраняется и воспроизводится на основе добычания и переработки природных ресурсов, которые затем встраиваются в новые формы техногенных изменений общественной среды, продолжая процесс дегуманизации человека.

Таким образом, источником деградации современной культуры и личности является, по существу, запаздывание с изменением формы общественной практики, ее переориентации с целей потребления на задачи творчества.

В этой связи можно предполагать, что научно-техногенный ресурс как единственная основа и форма организации практики себя исчерпал, и его сохранение лишь усиливает кризис современного мирового сообщества. Альтернативной основой перехода на новую форму практики является культура, поскольку именно здесь сохраняется и воспроизводится необходимое для развития общества соотношение субъективного и объективного, здесь именно культура является способом сохранения и защиты «меры человеческого» в контексте любых открытий и достижений. Наконец, культурные основы практики являются мощным средством обновления и усиления гуманистической направленности социальных коммуникаций: если информация перестанет быть основной детерминантой общественной жизни, и все формы ее современного распространения и воздействия будут снижены до уровня простого средства – инструмента реализации целей человека и общества, тогда исчезнут все технологии манипуляции общественного сознания, формирования стереотипов и схем поведения, которые сегодня усиливают техногенное начало за счет ослабления начала культурно-человеческого.

Важной частью философии глобализации являются исследования, направленные на поиски новой – современной формы общественной практики, в которой и через которую мировое сообщество должно узнать себя, свои задачи и перспективы. И общим «сквозным» вектором этой новой практики, ее самосознанием, основой и общей целью является культура, понимаемая как «мир человека» в его ценностно-гуманистической направленности и целях.

1. Ахиезер А. С. Россия: критика исторического опыта: В 3 ч. / А. С. Ахиезер. – М., 1991. – Ч. 3.

Надійшла до редколегії 10.01.2012 р.

УДК 17

О. М. Корх

Академія митної служби України

ОСОБИСТА АВТОНОМІЯ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ І. КАНТА

Здійснено аналіз вихідних положень кантівського розуміння особистої автономії.

Ключові слова: особиста автономія, індивідуалізм.

Проведен анализ исходных положений кантовского понимания личной автономии.*Ключевые слова:* личная автономия, индивидуализм.**There is analyzed the initial points of Kant's interpretation of personal autonomy***Keywords:* a personal autonomy, individualism.

Українське суспільство отримало реальну можливість повернутися до європейської спільноти народів. Успіх європейського вибору України значною мірою залежить від нашої спроможності до засвоєння цінностей, на яких базується західна культура. Йдеться, зокрема, про цінність особистої автономії та індивідуальної неповторності, що знайшла своє концентроване вираження в модерному індивідуалізмі. З огляду на це, безумовно, актуальним є звернення до спадщини Канта як одного з основних захисників особистої автономії.

Гуманістично-індивідуалістична спрямованість поглядів Канта визнається і високо оцінюється цілим рядом дослідників. Так, навіть Гегель зазначає, що особливо привабливе в філософії Канта ідея, за якою людина у самій собі знаходить безумовно міцний, стійкий центр [2, с. 444]. Ця ідея досить чітко виражена у кантівському аналізі не тільки практичного, але й теоретичного розуму. Розглядаючи пізнання як діяльність, що протікає за своїми власними законами, а людину, що пізнає, головним суб'єктом, що не тільки визначає спосіб пізнання, але й конструє його предмет, Кант, безумовно, підсилює ідею інтелектуальної автономії особистості. Цьому ж сприяло і виразно скептичне відношення Канта до пізнавального радикалізму просвітників, адже, обмежуючи пізнавальні претензії розуму на абсолютне знання, філософ вивільняє індивіда від будь-ким встановлених «абсолютних істин», відтак спонукає його до ніким не обмежених самостійних пошуків, оцінок та рішень.

Однак особливо важливим у плані обґрунтування вільного самовизначення людини є, безумовно, положення Канта про автономну, тобто «самозаконну» волю. За Кантом, воля людини як істоти розумної визначається не природною необхідністю і навіть не божественним провидінням, а винятково внутрішнім, самою розумною волею перед собою поставленим законом. Отже, розумна воля індивіда – сама для себе закон. І саме автономна воля, вважає Кант, є основою особистої гідності людини. З огляду на це будь-яка опіка, будь-який патерналізм в урядуванні, за якими піддані, як неповнолітні, не в змозі відрізнити, що для них корисно чи шкідливо, розглядаються як найбільший деспотизм [3, ч. II, с. 270].

При цьому вільне самовизначення особистості, за Кантом, означає не сваволю її емпіричних схильностей, а вираження розумного, всезагального морального начала, однією з вимог якого є сумісність свободи дії індивіда з свободою дії кожного іншого. Незважаючи на свою загальність, це начало створює надзвичайно сприятливі умови для вільного самовизначення особистості. Адже бути особистістю, за Кантом, означає бути вільним і керуватися у своїх учинках ідеєю свободи. Єдина, дійсно безумовна вимога, що впливає із знаменитого кантівського імператива, зводиться, як відомо, до того, щоб кожний індивід бачив як в іншому, так і у власній персоні насамперед ціль саму по собі, а не засіб здійснення будь-чиїх партикулярних цілей. Інакше кажучи, індивід повинен визнавати свободу і самоцінність кожної особи і саме через призму цього визнання оцінювати свої власні рішення і вчинки. Критерієм оцінки моральності вчинків завдяки цьому і постає можливість перетворення принципів власної поведінки на принципи загального законодавства. «Канон моральної оцінки наших учинків полягає взагалі в тому, – пише Кант, – щоб людина могла хотіти, аби максима її вчинку стала загальним законом» [3, ч. I, с. 264].

Нерідко вимоги, що випливають із кантівського імперативу, як і сам імператив, характеризуються то як винятково формальні і тому нібито зовсім нездатні стати реальним керівництвом у конкретних життєвих ситуаціях, то як якісь кайдани, що сковують особисту волю й ініціативу ригоризмом своїх вимог. Але саме у цій формальності і полягає справжній гуманізм і прихована за зовнішніми абстрактністю і ригоризмом привабливість кантівської позиції. Виділивши лише найзагальніший «мета принцип» моральної поведінки, Кант, по-перше, зовсім не розраховує на його безумовну регулятивну роль. Для нього це лише

«прообраз», важко досяжний ідеал людської поведінки. А по-друге, і це очевидно, Кант принципово проти будь-яких деталізованих «рецептів» людського вчинку. Тому вимоги його імперативу і не претендують на те, щоб бути безпосередніми інструкціями до конкретних ситуацій. Вони лише пропонують загальний принцип і загальний напрямок усякого волевиявлення. Закон, пише Кант, «указує тільки максимуму вчинків, а не самі вчинки... він залишає сваволі деякий простір для дотримання закону, тобто не може точно визначити, як і наскільки (індивід. – *О. К.*) повинен за допомогою вчинку досягти мети» [3, ч. II, с. 324]. Інакше, за логікою Канта, і бути не може. Адже кожна окрема особистість – це незбагненно своєрідне поєднання емпіричного і трансцендентального, що роздирає її між вимогами обов'язку і позивами схильностей, між прагненням до чеснот і бажанням особистого щастя. І будь-які спроби знайти деяке безумовно загальне й однозначне рішення цих персональних антиномій, навіть у чомусь схожих життєвих ситуаціях, принципово неспроможні. Яким би шляхом – раціональним чи ірраціональним – вони не здійснювалися. Іншими словами, індивід навіть при всьому бажанні не може уникнути особисто прийнятих рішень і вибору. Все, врешті-решт, повинна вирішувати розумна воля особи, що персонально самовизначається, маючи при цьому міцний і надійний дороговказний принцип.

Важливі передумови легітимації вільного самовизначення особистості були закладені й у принципі автономії моралі. Кант відкидає традицію виведення моралі з релігійних заповідей або законів природи і визнає мораль, а отже й особистість, що керується нею, незалежною від них. Індивід у своєму виборі мусить покладатися не на релігійну віру чи вимоги природи, а на присутній у ньому самому моральний закон. Віра ж, покладена в основу індивідуального вибору як його умова, не тільки робить цей вибір несаможиттєвим, але й порушує належну чистоту морального мотиву, що лежить у його основі, оскільки обіцяє індивіду нагороду – особистий порятунок. «Постулати релігії (віра в існування Бога і особисте безсмертя) потрібні кантівському суб'єкту не для того, щоб стати моральним (у цьому вони можуть тільки завадити), – пише Е. Соловйов, – а для того, щоб усвідомлювати себе морально ефективним» [4, с. 180]. Отже, індивід зобов'язаний приймати рішення самостійно, на свій страх і ризик.

Показове у цьому зв'язку і кантівське трактування «богоугодних» людських якостей. Богу, за Кантом, навряд чи імпонують духовна слабкість, приниженість і малодушність індивіда, його фанатичне презирство до самого себе як людини взагалі. Радше навпаки, Канту до вподоби самостійні, сильні, незалежні особистості, які усвідомлюють, що їхня гідність вище будь-якої іншої цінності у світі. Адже свобода є основою особистої моральності, відповідальності, осудності, і вже тому – метою суспільного життя. І той, хто не розуміє цього, не заслуговує на повагу. Більше того, той, «хто перетворив себе на хробака, не повинен потім скаржитися, що його топчуть ногами» [3, ч. II, с. 376].

Слід при цьому зазначити, що Кант фактично започатковує розрив з утилітаристським обґрунтуванням індивідуалізму, який буде з часом доведено до логічного кінця Роулзом. За Кантом, усе, що спрямовано проти особистих прав, є пагубним, незалежно від того, веде воно до загальної користі чи ні. Інакше кажучи, якщо утилітаристи можуть обговорювати питання про те, чи потрібно в ім'я добробуту більшості жертвувати інтересами меншості, то для Канта порушення особистих прав індивіда завжди є зло. Водночас важливим аргументом Канта на користь незалежного самовизначення стає не зв'язок останнього з особистою чи суспільною користю, а можливість його універсалізації, тобто перетворення на принцип загального законодавства.

Цілком очевидно, що положення Канта про самозаконну волю важко переоцінити. Воно є одним із ключових положень сучасного ліберального гуманізму, який, за словами І. Берліна, став «формою світського протестантського індивідуалізму, де місце Бога посіла концепція раціонального життя, а місце індивідуальної душі, що прагне об'єднатися з Ним, – концепція індивіда, наділеного розумом, що прагне керуватися розумом і тільки розумом, і не залежати від чогось, що може збити його з пуття або обманути його, звертаючись до його ірраціональної натури. Автономія, а не гетерономія: діяти, а не визнавати впливу дій» [1, с. 75].

Бібліографічні посилання

1. Берлін І. Дві концепції свободи / І. Берлін // Сучасна політична філософія: Антологія. – К., 1998.
2. Гегель Г. В. Ф. Сочинения / Г. В. Ф. Гегель. – М., 1935. – Т. XI.
3. Кант И. Сочинения: В 6 т. / И. Кант – М., 1965. – Т. 4.
4. Соловьев Э. Прошлое толкует нас / Э. Соловьев – М., 1991.

Надійшла до редколегії 14.02.2012 р.

УДК 007.01

М. Є. Максюта

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРІОРИТЕТИ ОСОБИСТІСНОСТІ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ ТА ФІЛОСОФСЬКО-НАУКОВОЇ ОСВІТИ

Особливості, тенденції розвитку сучасної науки як сфери творчості, виду діяльності та соціальної інституції, її взаємодія з іншими соціальними утвореннями відзначені появою надскладних проблем, вирішення яких, обстоюється у статті, – у розширенні можливостей самореалізації особистості дослідника. Цьому особливо дієво покликана сприяти особистісна спрямованість філософсько-наукової освіти на шляхах формування особистісних якостей суб'єкта учіння, а епіфеноменом ретрансляції аподиктичного за його характером навчального змісту є особистісні вияви викладача.

Ключові слова: наукова діяльність, науковий метод, особистісність дослідження, якості особистості вченого, види знання, педагогічний процес.

Особенности, тенденции развития современной науки как сферы творчества, вида деятельности и социального института, ее взаимодействие с другими социальными образованиями ныне отличаются появлением сложных проблем, решение которых артикулируется в статье, – в расширении возможностей самореализации личности исследователя. Этому особенно действенно призвана способствовать личностная направленность философско-научного образования на путях формирования личностных качеств субъекта учения, а эпифеноменом ретрансляции аподиктического содержания учебных предметов служит личностная деятельность преподавателя.

Ключевые слова: научная деятельность, научный метод, личностность исследования, качества личности ученого, виды знания, педагогический процесс.

Feature, progress of modern science trend as sphere of creation, type of activity and social institute, it vzaiodeystvie with other social educations now differ appearance of thorny problems the decision of which is articulated in the article, – in enhancement self-realization of personality of researcher. The personality orientation of philosophical-scientific education is especially effectively called to promote it on the ways of forming of personality qualities of subject of studies, and personality activity of teacher serves the epifenomenom retransmitting of apodikkticheskogo maintenance of educational objects.

Keywords: scientific activity, scientific method, lichnosnost' researches, qualities of personality of scientist, types of knowledge, pedagogical process.

Характер і тенденції сучасного інформаційно-технологічного, інноваційного суспільства, умови існування людини постмодерну великою мірою визначаються впливом наукового мислення та раціональності, лідируючими позиціями науки в духовному житті та формах культурної творчості. Для наукознавчих, філософсько-наукових досліджень др. пол. XX – поч. XXI ст. були характерні акцентування уваги на виокремленні трьох аспектів науки – «дослідження, на-